

PŘEDNÁŠENÍ HISTORICKÁ

LUDOVÍT ŠTŮR

Úvod

[Pokračovanie]

Majíce tedy na myslí, že nic bez interessů těch, jenž jednají, se nestává a nazveme-li interessy ty náruživostmi, kde totiž individuum, všechno jiné na stranu odloží, celou svou vůli v záměru jednom soustředí, celou svou sílu naň vynaloží, všechny své interessy mu podřídí, říci můžeme, že nic velikého na světě bez náruživostí se nedovedlo a nevykonalo. Ale nerozumíme tu pod náruživostí tu, co vůbec obecně pod náruživostmi se rozumí, kteréž nízké a duchu odporne jsou, nýbrž činnost tu, kde individuum z vlastních sobě interessů, záměrů jedná, ale tak, že celého se do nich pohrží, na ně vystaví a všechno jím obětuje. Náruživost tuto můžeme nazvat zápalem. Jelikož pak náruživosti obecné aneb docela ne aneb zřídka individuum tak zachvátiti mohou, musí se v náruživostech oněch cos vyššího, třeba samému jemu nepovědomého, skrývati, co je žene a zachvacuje tak, že ono a náruživost jedno jsou a jednotlivec tím, čím jest, náruživostí svou jest. Charakter jest rovně tato spojitost vůle s myslí, ale charakter zahrnuje všechny případy života a všechny činy jednajících, kdy naproti tomu náruživost ve zvláštním čems se jeví a na přenešení sebe do skutečnosti jí především a samojediné záleží.

Idea světohistorická čili rozum svrchovaný jest tedy to, co se dějinami táhne a se zvolna k uskutečnění přivádí. Avšak aby se uskutečňovala, nemůže ona sama v sobě anebo zavřena zůstat, ale musí do skutečnosti procházeti. Skutečnost tato jest svět, národy, lidé, jejich pak interessy jsou to, skrze něž činnost, jednání povstává, tyto tedy všechny k uskutečnění idey směřují a ji, buďto ony zlé neb dobré, napomáhají; nebo zlé není samo pro sebe, ale aby vydalo svědectví o dobrém. Interessy tyto mizí, jaknáhle idey službu svou prokázaly, jejich pak vnitřní spojení s ideou v tom pozůstává a proto jsou potřebné, aby idea světohistorická ními důkaz o samojediné pravdě své poskytla a sebe jako pravdivou a samotralou osvědčila, nebo není pravdy bez zdání a smýšlení, není trvalosti bez zacházení¹⁷ a pomíjení, t. j. v úplném nedostatku těchto. Tato spojitost jest logická, kamž náleží ji úplněji rozvésti.

K zobrazení toho, že náruživosti lidské, v dějinách se vyskytující, jinému čemu slouží, než ony sloužiti chtějí, a že interessy i jiného cos v sobě zavírají, což ony bezprostředně neukazují, uvádíme zde jeden příklad. — Stavění domu jest záměrem, ku kterémuž rozličné materialie a síly, živly se upotřebují, jako železo, dřevo, kamení. Aby se materialie tyto příhodnými pro stavění domu staly, musejí k tomu živly své pomoci poskytnouti: oheň k topení železa, povětří k rozdmýchání ohně, voda k pilení dřeva atd. Pomahaly tedy všechny tyto živly k stavění domu, avšak právě dům jest, jenž před povětřím, větry chrání, vodu do vnitřku nepřipouští, ohni vzdoruje. Kamení a bidla tíží stavění, ale opět kamení a bidla jsou, jenž odporují tíži a padnutí jejích. Rovným způsobem interessy ženou lidi jedny k druhým, avšak to, co mezi nimi vedou a k čemu je pohnou, jest právě naměřeno proti náruživostem a interessům (manželství, obec atd.).

¹⁷ Rozumej bez zanikania, odumierania.

Zvláštního uvážení zasluhujú mužové velicí v historii. Oni začasté vystupujú a vystúpiti musejí proti tomu, čo jak povinnosť, zákon, právo uznáno jest, proto začasté ztroskotajú a zdá se (historikům reflectujícím všem), jakoby toto pouze náruživostí jakous vedení konali a sebe jen uspokojiti hleděli. Avšak jsou-li oni mužové skutečně vyvolenci historie světa, nesou se sebou postup ducha historického, nesou se sebou cos nového všeobecného, rozumného, jehož sami aneb docela ne, aneb ne úplně povědomí jsou, kteréž se ale prostředkem jích z temnosti své láme a do světa vstoupiti chce. Oni ovšem vidí a uznávají potřebu jiného pořádku, ale co ten vlastně se sebou nese a co se na světě, přijde-li do skutečnosti, usadí, nevidí. Je žene touha neukrotitelná, náruživost neodolatelná, oni činiti musejí, a toto právě jest známka velikého ducha, že touha a záměr jeho osobní uzavírají v sobě vůli ducha světa, čili co v světě za potřebným postupem ducha nastoupiti musí. Oni jsou opravdiví hrdinové, jelikož přivádějí do světa to, čeho posud nestávalo, a činí to z vlastního popudu, vlastní vůle; oni boří, ale na zbořeninách zastavše kynou životu novému, věku jinému, kterýž pokynutí jejich následuje a na zbořeninách se rozhostí. A toto byla vůle jejich, ale spolu vůle ducha světa, oni pak vyplnivše vůli svou, vyplní vůli tohoto. Jejich činy, jejich řeči jest to nejlepší v času tom, v němž oni žili. — Ale mají-li vykonati vůli vyvinujícího se ducha světa, zbořiti starý, vzbuditi nový život, patrně odtudto, že celé jejich žití nic jiného není než náramná práce a namahání, služba přísná, a že poněvadž oni sami nejsou v stavě celý věk uskutečniti, nýbrž jen přivesti, oni sice nepřetrženě konati a jednati, nikoli však k uspokojení přijíti mohou. Mimo to jejich život soukromý jest domácnost roztržitá, neuspokojená, bez spočinku a klidného požitku. A vykonají-li konečně, co vykonati měli, padají, zacházejí pak nejvíce nepřirozenou, násilnou smrtí, nebo staré to, proti němuž voj vedli, ještě sil svých napne, do nich, zdánlivě původců porouchání svého, uhoří a na nich sa pomstí. Umírají oni jak Alexander V. včasnou, bolestnou smrtí,¹⁸ hynou jak Caesar,¹⁹ dokonávají jak Napoleon na Heleně. Osud jejich jest nanejvýš tragický, smutný, nebo stojíce přes celý život v službě ducha, hynou obyčejně smrtí násilnou a berou tuto za odplatu prací svých. Opustili konečně Napoleona Francouzi a nechali v rukou Angličanů, jenž ho trápili a mučili až k smrti!²⁰ Zasadí se sice proti nim množství při vystoupení jejich, kteréž pro starý věk bojuje, ale nalezejí ještě větší počet začasté následovníků svých, kterýž roste, neboť oni vyslovují a dělají to, co mnozí již jako potřebné tušili a snad i seznali. Otáčí je obyčejně mladší pokolení anebo věkem jím rovní, nebo ti ženou se do budoucnosti. Blaze pak lidu a národu tomu, jenž seznal vůdce své a svěřil se jím, nebo oni povedou jej bezpečně! Avšak předce nalezalo se a nalezá mnoho Thersitů,²¹ jenž špintali a špintají muže takového, podstrkující mužům těmto pouhou samolásku a činy jejich vyvodíce pouze z ní. Řekli sme již, že bez interessu (zápalu) nic velikého se nestalo a státi nemohlo, v interessu pak ležeti musí subjectivnost, pověděli sme také, že mužové oni velicí chtěli vůli svou, než že ve vůli této vykonali oni řaké vůli ducha světa, z tohoto tedy hlediště patřiti musíme na velikány takové. Thersitové oni obviňují je nejvíce ze žádosti slávy, než možná-li dosáhnouti slávy bez činění dobrého? Skutek Herostratův jest věčná pro něj hanba, a předce on spálil chrám lidu svého v Ephesu z pouhé žádosti, aby se proslavil.²²

¹⁸ Alexander Velký (356—323 pred n. l.) — umrel v tridsiatom treťom roku svojho života.

¹⁹ C. I. Caesar — bol zavraždený na ceste do senátu.

²⁰ Napoleon Bonaparte — vo vyhnanstve na ostrove Sv. Heleny žil v ustavičnom nedorozumení s anglickým guvernérom ostrova Hudsonom Lowem.

²¹ Thersites — najhnusnejší človek u Homéra medzi gréckym vojskom pred Trójou, ktorý hanlivlo vystupoval proti predstaveným a vojvodcom.

²² Herostrates — zapálil roku 356 pred n. l. chrám Artemidin v Efeze a pri mučení priznal, že tak chcel zvečniť svoje meno.

Jsou-li jejich skutky dobré, vydávají ony svědectví o vůli jejich, kteráž rovněž dobrá být musila, neboť člověk se zjevuje ve skutcích svých, „po ovocích jejich poznáte je“.²³ I proč tedy špintají Thersitové muže ty, když oni v světě dobré věci způsobili?, avšak nezáleží jím na dobrém, ale záleží Thersitům těm na sobě, povědomým malé moci a chatrnosti své. Sami nespůsobilí dokázati něčeho vyššího, snižují činy velké, pěkné jiných a hledí se tím postaviti nad ně, ukazující se lidmi lepšími. Než k ocenění a pojmutí činů velikých a šlechtetných zapotřebí též ducha vyššího, nadaného, po duchu pátrajícího a k němu se vznesti mohoucího. Chatra (vulgus profanum)²⁴ nemá moci té a k chatře této náleží všickni duchem málomocní, buď by se jak ledavzdělaně titvořili.²⁵ Pronášeli takovito posudky o zásluhách mužů šlechtetných a velikých, jsou podobní kriticem, jenž nemohouce spatřiti světla slunce, ryjí zemi. — U nás Slovanů obzvláště neschází na takovýchto pomluvačech o mužech rodu našeho, čehož příčina hledati se musí v přepjaté přirozené subjektivnosti, jenž však s postupem ducha u nás zahyne a zahynouti musí. Člověk dobrý a duchem skutečně vzdělaný těší se, pakli něco dobrého vykonáno jest: čím více tedy těšiti musí každého národu svému nejen slovy, ale celou duší oddaného syna, pakli v loně svého národu cos dobrého se vyskytlo a dovedeno jest. Člověku dobrému a své vůle šlechtetné povědomému vždy musí sloužit to k potěšení, že pomluvy tyto jako plevy se roztratí a zrno jeho zůstane a ponese užitky.

Řekli-li sme, že idea historie jest hlavní, na čem této záleží a tato individua k uskutečnění svému upotřebuje, považovali sme zde jednotlivce za prostředky idey. Avšak jednostraným tímto považováním pozbyli by jednotlivci hodnotu svou, kteráž jím jako lidem sebevědomým náleží, musí tedy v nich též něco býti, co je z pouhé kategorie prostředků vynímá a je jakožto oučely samých sebe nám před oči staví a činí, jest pak toto mravnost, právo, náboženství, vůbec božství v člověku. Z této strany nemohou jednotlivci jen prostředky idey býti, neboť ona uskutečňuje se v nich. Již málo před tím zmínili sme, že subjektu svaté právo jest jeho vnitřnosti čili náhledu, soudu, přesvědčení svého, mocí kterého on prostředkem býti nemůže, alebž právo požadovati má, aby z této strany on sám uspokojen byl. Avšak právo toto jest ještě jen formální a člověk nejen z této strany oučelem sebe, nýbž oučelem sebe z ohledu také obsahu a ne jen formy jest on hlavně proto, žeť má rozum čili, což jedno a tož jest, má svobodu. Svobody však čili rozumu požívající člověk má a musí věděti o zlém i dobrém, a toť jest vysoká důstojnost člověka, žeť on obojího povědom jest, než tím samým vinu na se přijímá a tak jak dobrého vědomě původcem se státi může, tak také vinným zlého se stává. V obojím pádu, přičítá-li²⁶ se mu původ dobrého neb vina zlého, uznává se člověk v rozumu svém; nevinno jest skutečně jen hovado, člověk pak bez povědomí rozumu čili svobody své není ani vinným neb nevinným, anť k tomuto se nevyhnutelně vyhledává, aby byl vědoucím dobrého i zlého.

Začasté slyšíme v světě žaloby, že právo, náboženství, mravnost upadají. Upadnouti ony ovšem mohou zde neb na onom místě, v jistých případech, avšak v celistvosti své nikoli, sic bychom svět opět jako samému sobě zanechaný a bezrozumný považovali. Zpytujeme-li tyto žaloby a pátráme-li zvláště, od koho pocházejí, zhusta vidíme, žeť na mnoze nad upadkem neb právě záhubou náboženství, práva atd. hořekují lidé zevnitřního štěstí pozbavení, jímž hlavně toto štěstí na srdci leží, kteréžto v skutečnosti zmařené vidouce, na celou skutečnost zanevrou a ji za bezbožnou vyhlásí; pocházejí žaloby tyto dále od přepjatých nábožníků, kteříž boha v přehnaném citu svém uzavřeného ma-

²³ Citát z bible.

²⁴ Vulgus profanum (lat.) — luza, dav.

²⁵ Rozuměj tvářili, pretvarovali.

²⁶ V původine zrejme omylom: přičítá-li.

jíce a jemu se formálně klaníce, na všechny jiné, kteříž toho nečiní, s těmito i na celou skutečnost řeptají; od lidí mnoho ve světě smyslném se válejších a najednou k povědomí nečistého svého života přisedších, jakž také od lidí při vzbuze­né vnitřnosti nad světem rozumujících, od skutečnosti se odtrhlých a reflexii svou, již skutečnost nezodpovídá, za jediné pravou třímajících. Máť zvláště toto poslední místo v našich časech, a vidíme-li dříve v historii boj náruživostí, za času dnešního, ačpráve náruživosti nescházejí, znamenáme zvláště *boj principů* jak takových vyslovených, a sice v každém okrese, v náboženství, obci atd. Tyto již jeden proti druhému bojují, vydávajíce se každý za jediné spravedlivý, přihledneme-li se však blíže k těm, za jediné pravdivé vyhlášeným principům a skoumáme-li je, seznáme nejčastěji, žeť jsou reflexie, skutečnost rozdrbující a ji ne, jak by náleželo, rozumně a ouhrnkem považující. Mohouť ony pocházeti od lidí šlechetných, plných smýšlení dobrého, kteříž, začasté je otáčejícím životem k tomu dohnání k reflexiemi svými idealy vystaví a že tyto uskutečněné nevidí, vnitřně se roznemocní a nad světem bědují. Takový byl Rousseau. Avšak lidé tito při okolnostech je otáčejících, případech jednotlivých se zastaví, aniž plán veškerý historie světa pojímají, kterýž v rozumnosti své nikoli upadnouti, ale vždycky k předu kráčetí musí. I to zlé, nad nímž se rozlito­stili, slouží plánu tomuto. Připomenouti zde také třeba, že mnohem lehčeji jest zlé najíti a kárati, než dobré ve veliké rozmanitosti poznati. — Mládež jest obyčejně nespokojná, věk starší, rozsudkem větším obdařený, seznává přisnost života a více nahlíží rozumnost jeho. Národ, u něhož by podstatné rozumné moci: právo, mravnost, náboženství hluboko byly upadly, vyřekl soud sám nad sebou, onť přestati musí samostatným býti, neboť by byl výhost dal rozumu, a tak potřebně musí upadnouti do služby jiného, aby se rozumem tohoto zpraval. — Filosofie nás učí a přesvědčuje, žeť rozum i moc tu má, aby se provedl a uskutečnil, nikoli pak jen číms abstractním zůstával. Onť vede národy a toto jeho vedení jest plán historie, kterýžto jako rozumný nemůže býti pomatený a žádným způsobem v nicotu upadnouti nemůže. Vidíme ovšem zvláštní formy náboženství, práva atd. upadati a pomíjeti, nikde a nikoli však samé právo, náboženství, což jest věčnou a věčně pravou podstatou lidstva, sic by toto od boha odpadlo, sebe zapřelo, toto pak v pochopu nemožné jest. Zvláštní ony formy náboženství, mravu (die Sittlichkeit)²⁷ proto upadly, žeť duch v nich neměl ještě dokonalého svého povědomí, žeť v nich nevěděl ještě, čím on v skutku jest. Stávání tedy jejich bylo a musilo býti konečné. Ale vnitřní jejich podstata zůstala při všem plesku a třesku historie, a nejen zůstala, ale dobudla sobě vždycky dokonalejší stávání.

Odpověděli sme na dvě svrchu vytknuté otázky, které totiž jsou určitosti ducha a jakových prostředků on k uskutečnění svému potřebuje, zbývá nám ještě odpověděti na třetí, *kde totiž se duch nejdokonaleji uskutečňuje.*

c) Oučel rozumný uskutečňuje se v subjectu, člověku, jeho vědění a chtění. Považovali sme vůli subjectivní jako takovou, jenž svůj záměr má, začasté jí ouplně neodkrytý, ale jediné pravdivý, vůli však celou zachvacující, anť rozum prostředkem jejím dále pokročiti hodlá. Vůle subjectivní náruživostmi obecnými se řídící jest závislá, záměry své v hranicích této závislosti provádějící. Avšak vůle subjectivní má též podstatnou rozumnost a rozumnosti této dovedení jest jejím záměrem. Podstatná tato rozumnost jest spojení subjectivní a rozumné vůle: jest to celek mravní — obec, stát, kterýž jest skutečnost taková, v níž jednotlivec svobodným jest, avšak skutečnost tato rozumnost chtějící, vědoucí. Nemá a nemůže se naskrze to tak rozuměti, jak doleji zřetelně proukázáno bude, jakoby rozumná čili všeobecná vůle obce jednotlivci *jen prostředkem* k svobodě byla, nýbrž jest ona *jeho podstatou*, již on sám *chtíti musí*, aniž pak připustiti se může,

²⁷ Die Sittlichkeit (nem.) — mravnost. (Takto v zátvorke vysvetľuje Štúr niektoré menej známe pojmy.)

jakoby on svobodu svou při všeobecné vůli obce obmezoval, nebo svoboda, jenž se obmezuje, jest odpor její přímý, t. j. *svévole*.

Potřeby, interesity ženou lidi jedny k druhým a jsou prostředky povstávání obce, idea však jest to vnitřní, co se ve všech těchto potřebách ukrývá a s postupem obce vždycky více zřetelnějším stává. Vůle tedy subjektivní potřebami zplozená a puzená jest uskutečňující, této pak vyvodí, jí ovšem z počátku zahalená, ale v ní tkvějící vůle subjektivní rozumná čili vůle objektivní, pravá, podstatná, rozumná. Spojení obou, nejdříve bezprostřední, jest obec, stát, mrav, nebo mrav jest sjednocení objektivní a subjektivní vůle. Obec, stát jest mrav svrchovaný. — Antigone u Sophoklesa říká: příkázání božská není jsou od všerejška neb dnejška, nikoli, ona žijí bez konce a nikdo by povědět neuměl, odkud přišla.²⁸ Nikdo ovšem, nebo jsou rozumná, potřebně se sama dávající, lidé tuší, cítí, seznají je; lidé jsou rozumní. Zákony mravu nejsou případné, nýbrž svrchované potřebné, nebo rozumné. Aby tedy lidé rozumně smýšleli, činili, to pak se drželo a přechovávalo — v tom leží oučel obce. Odtud vysvitá veliká zásluha hrdinů, jenž založili obce, byť ony jak chatrné z počátku byly bývaly. Aleť také velebí a zbožňuje potomstvo tyto dobrodince člověčenstva. — Obec, stát jest uskutečnění rozumu čili svobody, on si sám oučelem jest, a hodnost všelikou, již se člověk oučastným stává, přijímá skrze stát. Nebo člověk má svrchovanou potřebu a jest tato potřeba podstatou jeho, aby on rozumnost svou seznal, ji před očima měl a ona mu předmětnou, skutečnou se stala. Takto jen upovědomuje se, tak se stává mravním (*sittlich*). Spojení všeobecné a subjektivní vůle jest zajisté jedinou pravdou a vůle všeobecná čili rozumná jest v státě v zákonech, ve všeobecných ustanoveních vyslovena. Stát jest předmětem vůbec historie světa, nebo v něm vyvinuje se rozum a přichází k povědomí svému. Zákon jest objektivnost ducha a vůle pravdivá a jediné vůle ta, jenž zákonem se řídí čili mu poslouchá, jest pravdivá čili svobodná, nebo ona poslouchá sobě, jest při sobě a se sebou. Ale namítali a namítají ti ledafilosofi, lidé na povrchnosti plávající, šupinu omrdající, jakž také svévolníci: jakovým způsobem může býti vůle zákonem se řídící svobodná, anť ním se říditi musí a k tomu nutně se žene? Nevěděli se vymotati ovšem z pohádky²⁹ této ti povrchníci a nemohli se, neboť drželi svévoli za svobodu, kterážto však první jest přímým odporem této poslední. Samo toliké podstatné a rozumné jest věčným, potřebným, jiné případným a samo též jen rozumné jest svobodným, nebo kde rozumu není, jest poroba, jako n. př. zvíře jest v porobě i u sebe i u jiných. Rozum jen jest *svobodný*, t. j. on sám jest při sobě a ví o sobě, a takž jen ti toliko, jenž rozum mají, mohou býti svobodnými, a jen ti, jenž jej projevují, jsou svobodní, nebo nezávisí od nikoho jiného, ale pouze od sebe. Zákon jest, jakž sme výše řekli, vůle pravdivá, rozumná a tak svobodná, jenž sama sebe chce, i řídí-li se zákonem, řídíš se svobodně, t. j. rozumně a poněvadž jest rozum podstatou tvou a jen rozumem jsi tím, čím jsi, řídíš se sám sebou, nejsi v porobě nikoho, ale jsi sám pánem svým. Slušně tedy pohrdáme člověkem smyslným, neboť on neřídí se sám sebou, onť není pánem svým, jakž také slušně pohrdáme svévolným, neboť on zůří proti sobě. Oba se řídí číms jiným, řídí se předměty, jenž na ně působí a přirozenost jejich vábí a lákájí. Přirozenost však rozumem neproniknutá jest odpor ducha a jsouť tedy s duchem, s rozumem v odporu. — Mrav jest druhou povahou člověka, jak jej právem nazýváno, nebo jeho první povahou jest bezprostřední, pouze přirozená, zvířecí bytost.

Patrná odtudto rozumnost, vznešenost, božskost státu: ale jak posud málo těch, jenž by stát, jak náleží, uvážili a ocenili byli. Dovedeme zde jen několik bludných domnění,

²⁸ Sofokles (około 496—406 před n. l.) postavil svoju tragédiu *Antigona* na konflikte prirodzeného („božského“) a ľudského práva.

²⁹ Rozumej zo záhady, problematiky.

kteřá se obecně jako pravdy již dokázané roztrušují, zvláště taková, jenž se blížeji na historii potahují.

Obecně roztrušené a za pravdu důkazů již nepotřebující vyhlášené domněnī o státu jest právě odporne pojímání našemu, neboť vůbec, zvláště pak od poloučených, se věří, že člověk jest od přirození svoboden a že vstoupiv do státu, svobodu svou obmeziti musí. Člověk ovšem má v sobě mohoucnost svobody, sic by žádným způsobem svobodným se státi nemohl, avšak mohoucnost nikoli ještě není skutečnost, jakž i dítě ku př. není ještě skutečným, ale jen možným člověkem. K vůli této domnělé svobody smyslili si pak někteří stav jakýs přirozený, v němž by byl člověk ouplně, neohraničené svobody požíval: avšak stávalo-li kdy takového stavu, nebyl stavem svobody, nýbrž přímým odporem jeho, t. j. zvůli, nevázanosti a bezuzdnosti. V stavě přirozeném jest člověk takým, jakým jej příroda učinila (bezprostředním), ona ním pudí a jako vítr perem zmítá a pohrává, on se jí ještě naproti nestaví, nýbrž se sebou klátiti dává a tehdaž *přirozenosti* jeho: žádosti, vášně atd. jej ženou a ním řídí. Člověk ale jest tím, čím jest, podstatně duchem, t. j. člověk má a musí býti myslícím, soudícím, rozhodujícím, následovně on každé chtění a konání své předně pomyslití, rozvážití má a musí, aby jednal rozumně, t. j. svobodně. Nevstoupí-li člověk do sebe, t. j. neučiní-li vůli svou předmětem myšlení svého, nejedná ze sebe, ale řízen býva jiným, t. j. přirozeností neb rozkazujícím pánem, a v obojím pádu není svým, svobodným, ale jest pouhým předmětem, hračkou jiného. Proto dobře říkáme o člověku vášní hnaném, že zabudnul na sebe, že *není při sobě*. Neníť ovšem, nebo jen člověk myslící a rozumně chtějící jest při sobě, jest pánem svým. Čím tedy jest člověk v onom smýšleném stavě přirozené svobody? Pouhým nevolníkem, nebo jest podroben vášněm a přirozeným žádostem. Těchto však člověk, chce-li býti při sobě, má se zbaviti čili lépe rozvahou svou musí nad nimi panovati, je sobě podříditi, anebo jakž Kristus říká, musí se znovu zroditi, t. j. duchem svým z přirozenosti se vymoci a ji všestranně opanovati. Oni tedy, jenž v této přirozené samolibosti člověka svobodu spatrují, této naskrze nerozumějí a nic o ní nevědí a berou vášnivost, zvůli, svévoli za svobodu. Obec, stát ovšem obmezuje onu první, a to slušně a rozumně, nebo tak pomáhá svým onu se sebe střísti a k této, t. j. k opravdivé, rozumné svobodě přicházeti. Mohl-li by jednotlivec sám ji postihnouti, nebylo by potřeba státu, nebo by on sám konečně člověčenství své seznati musil a sám to chtěl, co stát chce, než toto jest nemožné z důvodů, které lépe jinde než zde podati se mohou.

Druhé takovéto rozšířené mínění bojuje proti právu, vyslovenému a ustalenému zákony, a smýšlí se vůbec, jakoby stav patriarchální byl mnohem dokonalejším, v němž nebylo těch domnělých nutných zákonů, ale tož všechno konalo se z lásky, důvěry, zbožnosti, dobrovolnosti. Stav patriarchální má za základ rodinu a rodiny podstata jest ovšem láska, důvěra, zbožnost, jest ona mravem prvotinným, jakož stát druhým a vyšším mravem jest, anť v rodině již nenáleží jednotlivci sobě a vnuknutím svým, ale celistvosti, kteréž žijí, pracují, slouží. Rodina jest jen jediná osoba; oudové její buď odřekli se této, totiž osobnosti (rodičové), aneb jí ještě nedosáhli (dětí), stojí tedy k sobě ne jako osoba k osobě, ale jako oud k oudu. Potah rodinný jest rovně podstatný jak potah státu, nebo v obou jednotlivci chtějí cos všeobecného a tomuto se podrobují, s tím však rozdílem, že jednota rodinná jest jen *cítěná* a cit: láska, důvěra jest základem jejím, v státě pak jest jednota tato a všeobecnost vědomě vyslovená a rozumně chtěná. Stát rodinu nanejvýš šetřiti musí, nebo v ní se to již cítí, co on požaduje a chce. Stav patriarchální na rodinném základu spočívá, avšak rozprostírá se již i za meze pokrevnosti a jest průchodem k vyššímu spojení, v kterémž jednotlivci dosáhnou osobnosti a práv jí náležejících, kteréž v stavě patriarchálním ještě nemají. A právě pro toto jest stav tento mnohem nižší onoho, v němž právo zákony vysloveno a ustaleno jest.

Začasté bere se svoboda a právo pouze v subjektivním smyslu, v tom totiž, že jed

notlivci ke všemu v obci přivoliti mají. Odtudto již následuje, že nic jako zákon považovati se nemůže, k čemu by nebyli všickni jednotliví svolili. Tuto subjektivní vůli brali Poláci za svobodu (wolność), než právě pro tuto svobodu čili lépe wolność svoboda jejich, t. j. obec zahynula.³⁰ Nejvíce obmezuje se toto právo volení na většinu, kteréž menšina ustoupiti musí. Ale Rousseau již poznamenal, že takto vlastně svoboda přestává, nebo vůle menšiny se nešetří.³¹ Při považování tomto nejde o skutečnou svobodu, nýbrž o náhled, mínění a přijímá se za pravé, že jen lid čili ti jednotlivci znají, co rozumné jest. Než k seznání rozumnosti třeba vzdělaného, mírného, rozvažitého náhledu, kteréhož nemá jen lid jako lid, ale svědomití vzdělanci jeho.

Pakliže se jen vůle jednotlivců za základ svobody v obci položí, že totiž všechno, co se od státu a pro stát nařídí, všemi jednotlivci schváleno býti musí, tak vlastně žádnéoustavy nestává. Jediné sřízení, jehož by potřebí bylo, byl by střed bez vůle (vláda nevolná), kterýž pak by to, co jemu potřebným by se býti zdálo, oznámil a pak mechanicky hlasy jednotlivců sesbíral a výsledek ohlásil. Tímto způsobem by stát zůstal abstraktním a nebyl by nikoli skutečným, nebo k tomuto se vyhledává, aby všeobecnost státu zvláštním individuem neb více se projevovala, představovala a uskutečňovala, vyhledává se, aby byla zvláštní individua, jenž pouze nad všeobecností tato bdí za povinnost mají. A toto jest vláda, která záležitosti všeobecné seznává, je uvažuje, co potřebného jest neb sama neb s pomocí vzdělaností a svědomitostí svou k tomu způsobných určuje a pak vykonání tohoto zvláštním svěří, poroučí, nakládá. I v demokracii musí někdo, pakli národ vojnu neb jiné podniknutí uzavřel, na čelo jako vůdce přední postaven býti, aby vykonal, co potřebného jest. Tímto způsobem všeobecnost státu každému zřetelnou a patrnou se stává, aniž pak každý, jenž by dobře počínati si mněl, všeobecnosti této se podříditi a ve jménu jejím jednati a konati může. Z takového počínání by jen neřád, svévolnost vyplývaly a interesity nejosobnější se do státu vpletaly, vláda však určitá, povýšená býti musí, aby nad interesity státi mohla a ními vedená a určována býti nemusila. Stává-li v národu vlády skutečné, jakž také stávají musí, pakli národ národem se býti ví, sám v sobě a se sebou spojený jest, nevyhnutelně rozkazující a poslouchající býti musejí, než právě toto, zdá se, svobodě v státu odporne, anť poslouchající zdánlivě neřídí se sebou, rozkazující pak na pohled násilně si počínají. Obecné mínění o potahu tomto v státu jest to, že se to jak *zlé potřebné*³² považuje, bez něhož býti nemůže a kteréž tedy trpěti se musí. Rozkazuje-li někdo jinému takového cos, co není i tohoto samého, t. j. rozumné, objektivní, počíná si svévolně a činí pro sebe, tento pak násilím ssouzen bývá; než poroučí-li mu něco, co i jeho vlastním, ba právě podstatným jest, činí to, co i tento chtíti musí a poslouchající, jenž by snad od sebe nebyl k tomu přišel, jedná ze sebe, t. j. rozumně, svobodně. V této případnosti nic na tom nezáleží, kdo rozkazuje, kdo poslouchá, nebo by tento sám to konati musil, rozumným jsa, a rozkazuje, sám by to rozkazoval. V každém tedy státu musejí býti rozkazující a poslouchající, jest pak tento potah podstatný, pročez slušně zřízení států na monarchický, aristokratický, demokratický řízení způsob se rozeznává, k čemuž však přidati se musí, že monarchia opět despotismem býti může a pak monarchií přesnou, vlastní. Při rozeznávání tomto bere se ohled na podstatnou určitost, aniž však rozeznáváním takovým vyváženo jest to, co každé z těchto forem státu vlastního jest, aniž vyznačeno skutečné stávání jejich. Mohou pak tyto formy ještě rozličné proměny v sobě obsahovati, a sice nejen takové, jenž se samých forem týkají, ale i takové, jenž jsou neapné

³⁰ Narážka na polský snemový poriadok z roku 1589, podľa ktorého poslanec svojím protestom (poveštie „nie pozwalam“) mohol zrušiť akékoľvek uznesenie snemu.

³¹ Jean Jacques Rousseau (1712-1778), *Contrat social*.

³² Rozumej „nevyhnutné zlo“.

smíchaniny jejích. Odtudto povstává otázka: Které jest nejlepší zřízení státu, čili prostředkem kterého zřízení se oučel státu nejlépeji a nejlépe dosáhnouti může, kterýžto oučel může opět rozličně vykládán býti: mírné požívání, štěstí atd. Na oučel tento ohled berouce vystavili někteří tak nazvané ideály zřízení státu, kteréžto jiní dosáhnouti mínili vychováváním pořádným knížat (Fenelon),³³ jiní vychováváním panujících vůbec, aristokracie (Plato),³⁴ avšak při považování tomto pouze na povahu panujících ohled se bral a nikoli na skutečnou celkovitost, objectivní oustavu státu. Co ještě nebludnějšího, jest to, že otázka tato v tom smyslu a tím záměrem se dává, jakoby teorií za nejlepší zřízení státu některé uznané mohlo se ihned beze všech okolků všady a na každém místě upotřebiti a do státu uvesti, zřízení pak státu nebylo výplyvem sebevědomí a povědomí národu, polohy země, již obývá, a jiných mnohých okolností.

Abstractní uvažování svobody vzbudilo to podnes velice rozšířené domnění, jakoby zřízení obce republikánské nejlepší a jediné pravdivé bylo, k němuž se i mnozí ouřady v dnešních státech zastávající přiznávají, ovšem z nich jedni připouštějí, že se při stavě tom lidu, jakový jest v některých obcích, uvesti nemůže, anť stav mravní lidu, podlé jejích zdání, v tom způsobě, v jakovém se nachází, ke zřízení republikánskému se nehodí. Smýšlení toto jest plod reflexie, dělič pochoop od stávání svého, čili národ a stát ve své skutečnosti nepojímající. Stávání zajisté pochoopu odpovídati musí a pochoop svobody v dnešních státech rozličný jest od onoho v starých republikách, potřebně tedy i stávání jeho jiné býti musí. Zřízení státu nejoužeji spojeno jest s náboženstvím, uměním, s představeními — vůbec se vzdělaností národu, nepočítajíce ještě sem jiných okolností, jakové jsou: země, sousedství, položení v světě atd. Zřízení státu nemůže se naskrze od něho odloučiti a o sobě abstractně, dobré-li neb zlé, považovati. Avšak i to ještě podstatně sem přináležejí, že zřízení *jistě obce* jest jen momentem ve zřízení státu vůbec, a tak ne ouplnou celistvostí, anobřž jen jednou stranou zřízení státu dokonalého, kteréž naskrze není republikánské, jenž ovšem na jistém stupni národu vzdělanosti postavenému a v jistém čase zodpovídá, nikoli ale národu sebevědomím svým vysoko stojícímu a rozšířenému. Potřebný postup ve vyvinování zřízení státního jest tento: a) Lidé a národy žijí ve spojení přirozeně určeném, v němž sebe, t. j. osobnosti své ještě nepovědomí jsou, kterouž, totiž osobnost bezprostřední, představuje přirozeně určená hlava (otec rodin, patriarcha, theokrata, vůdce, král prvotinný), jehož vůle zvláštní, bezprostřední, jménem boha ohlašovaná, jest vůlí všech oudů ke spojení takovému náležejících. Vláda duchovní a světská nejsou zde ještě rozdělené, nýbrž činí jedno; zákonů jako zákonů tam nestává, nýbrž obyčej, zvyky, mravy zastupují místo jejích, o práve jako práve se neví, neboť není osobnosti, není povědomí jeho. Sem přináležejí spojení prvotinná v způsobu stavu patriarchálního, theokratického, království prvotinného, kteréžto ještě státy v smyslu právem nazývati se nemohou. b) Rozpadnutí tohoto prvotinného spojení, odrůznění se od oné jediné osobnosti a tím zosobnění se jednotlivců, při čemž byvší oudové sebe, t. j. osoby své chtějí, s pokrokem osobnosti své vědomými se stanou, na kteréž hlavně jim záleží, práve pak proto spojení jest více jen abstractním, způsobené případem neb v hranicích sourodnosti místo mající; zákonů ovšem stává, ale vykonávání jejích jest více z lásky k rodišti, pokrevním svým, k zemi pocházející, z obyčejů a mravů plynoucí. Právo mají jen někteří a rozhodnutí všeobecná, poněvadž duch ještě o svobodě své neví, nepocházejí z ducha národu, vlády, ale z náboženství a od tlumačů vůle boha. Sem patří republiky, aristokracie, stát s vasally a vlastně rozuměnými rytíři. c) Konečně duch sám sebe v svobodě a nekonečnosti se pojme, vůli svou

³³ Fénelon (1651—1715), *De l'éducation des jeunes filles*.

³⁴ Platón (427—347 pred n. l.), *Politeia* (Stát) a *Nomoi* (Zákony).

předmětem myšlení svého učiní a rozumnou³⁵ seznanou zjevnou udělá, kteráž jest zákony dané, nařízené, jenž jsou vůle pravá, sama sebe chtějící, již ale každý subjekt sebevědomý rovně chce a chtítí musí. Poněvadž nyní ví duch ouplně sám o sobě, i každý duch jednotlivý, subjektivní v rozumnosti své se uznává, t. j. každý jednotlivec jako člověk právo má, kteráž není více majetností jistých jednotlivců, zvláštních objectivním jakýms potahem určených osob, alebrž majetností člověka. První dva momenty jsou zde spojeny, vyrovnány, vyplněny, neboť jest zde vláda (v užším smyslu) patrná, zosobněná, nevšak jen bezprostředně daná, sama sebou jsoucí, ale podstatně chtěna, uznaná, při ní však není jednotlivců bez osobnosti, bez práva, aleť jsou všickni osobnostmi, jsou v právě, místo několika jen právo majících v momentu druhém, což jest tohoto doplnění a dopravení. Panují zde zákony — vůle rozumná, chtěná —, nevykonávají se však jen z lásky k rodišti, z dobré vůle atd., ale jsou povinnostmi, jenž vykonávají se musejí. Rozhodnutí jest při národu, t. j. národu s vládou spojenému, aniž jest více zde třeba ptáti se po vůli boží, neboť vůle boží čili rozumná jest v zákonech, v ustanoveních státu. Z tohoto pozůstává monarchia, kteráž jest vrchovisko zřízení státního.

V novějších časech velice oblíbené stalo se dělení národu od vlády a protipostavování vládě národu. Říká se mnoho o právní plnomocnosti národu (souveraineté, Volkssouveraineté), zhusta v ouplném odrůžňování národu od vlády. Uvažování toto jest vrchovisko reflexie a zdáním, jak jen býti může, nejnesmyslnějším, vzalo pak původ odtud, že se vládě (v užším smyslu) zvláštní záměry, interesity připisují, jenž nečelí k dobru národa, ale pouze k dobru jejím. Odrůžňování toto jest příčinou smýšlení, jakoby národ i bez vlády zůstati mohl, vláda byla jen zlé potřebné, kteréž se jen do času trpěti může a trpěti bude. Co se podstrkování zvláštních záměrů vládě dotýká, jest ono podezřívostí dobře slušící lidu chatře a luze, která ve vládě nic rozumného nevidí, její jednání pochopiti a sobě vysvětliti nemůže, vždycky pak proměnu v obci, z níž si kořisti slibuje, žádá a po ní dychtí. Luze jest nepochopitelné, proč ona v obci platí, jisté povinnosti odbývá, pročť tyto jen samovolnosti vlády připisuje, o platě pak smýšlí, že jediné k rozkošem na čele národu stojících slouží atd. Nemyslíme vládu samovolnou ospravedlňovati, ale svrchovaně nerozumné jest vládu od národu děliti a domněni tomu příčinu zavdávati, jakoby národ bez vlády obstáti a národem býti mohl. Nemajíc vlády národ přestal by býti národem a musil by aneb jinému podroben býti aneb se sám v sobě rozpádnul. Nenít ani jediné vláda pro národ, aniž národ pro vládu, aleť jest a musí býti jedno s druhým, pakli národ jest celistvostí, jenž sama o sobě ví, svou, t. j. svobodnou býti čili rozumem svým, kterýž však všeobecným býti musí, řídit se chce a uznání takového i od jiných, že i ona rozumem se řídití, t. j. osobou mravní býti ví, se domáhá. Rozumnost tato jest patrná, zjevná národu ve vládě, pročť všechny rozumné národy vládu svou nanejvýš ctí, ctí a ji za vyšší všeho obrazení drží. Hlava, vládu tuto reprezentující, sluje majestas,³⁶ t. j. nedotkatelná, národu samému posvatná a v hlavě této ctí se sám národ, nebo pokud jí stává, on sebou, jako rozumný, se řídí, v řadě jiných národů, co osoba, stojí a dle své vůle jedná a v světě působí. Jest spojení vlády s národem organické, takové, jakové jest hlavy s tělem, která odřata zmrtví a *trupel*³⁷ po sobě nechává. Hlava s tělem jest a může býti jen život, aniž jest hlava pro tělo aneb tělo pro hlavu, aleť jsou bezprostředně i vědomě jedno. Tohoto ovšem nepovážili ti leda-skoumatelé státu, sic by nebyli do hrozného svého bludu padli a od pravého tohoto pojmání odvrátili se svévolníci, kořist svou a zisk, malichernou čest hledající.

Sem patří i to mnohé pokřikování, aby se vláda čím více ohraničila, svázala. Svažtež

³⁵ Zřejmě autorovo prepísanie; má byť rozumem. ³⁶ Maiestas (lat.) — vznešenost, zvrchovanost. ³⁷ Rozumej kus hmoty.

jen, svažtež a svážete sami sebe v rozumném jednání u vnitřku a na venkov, svažtež jen, aby byla ouplně málomocnou, ale rozvážete tím samým hydře neřádu a zbourení sto tlam, kteráž vás prvé, později pohltil a pohltili musí. Vláda musí míti dostatečnou sílu a postačující prostředky, aby vůli skutečnou a pravdivou provesti a často i při odporech, z neznámostí pocházejících, uskutečniti mohla.

Vystavili sme dva mementy státu, z nichž jeden jest idea svobody, oučel svrchovaný, druhý prostředky k uskutečnění jejímu, jakož jsou: subjectivní vědění a chtění, živost, činnost. Stát jest spojení obou a pravdivost jejich. Byť však sme my tyto dva momenty i rozdělovali, za příčinou skoumání našeho, jsou ony předce jedno a jednota jejich v každém z nich ukázati se může. Idea jest sama o sobě vědoucí a sebe chtějící svoboda, což nic jiného není, než rozum, a tak rovně to, co sme subjektem jmenovali, sebevědomím atd.; subjectu pak podstata jest rozum, rozumné myšlení a chtění. Pakli již subjekt rozumně ví a chce, chce předmět podstatný, rozumnost samu. Takto hle objektivnost, čili pochop, spojená jest se subjektivností, stávaním jeho. Objectivní bytost spojení tohoto jest stát, kterýž základem a středem všeho pravdivého života národů jest: umění, práva, mravů, vědy, náboženství. Všecka činnost duchovní tam čelí, tohoto spojení, t. j. rozumnosti čili svobody své, povědomou se státi. Mezi všemi způsoby povědomého tohoto spojení stojí na čele náboženství. V něm duch subjectivní uvědomuje sobě ducha svrchovaného, výhost dáváje tehďaz všem částečným, zvláštním interessům.

Všeobecnost, s níž všeliké konání v státu v nejuťušším svazku stojí, jest vzdělanost národu, a obsah, který formu tuto přijímá a skutečný stát činí, jest duch národu. Tohoto ducha národu lze spatřiti ve všech státu počínáních: zákonech, promyslu, vojnách atd. Duch tento národu, objectivní, určený nejdříve individualností národu, nejlépe se poznati dává z povědomí, kteréž má o duchu absolutním, kteréžto povědomí zjevné jest v náboženství. Představení tedy o bohu jest všeobecnou podlahou (Grundlage)³⁸ národu všelikého. — Odtudto viděti, jak náboženství tuze jest spojeno se státem. Svoboda zajisté ouplná a všeobecná může jen tam býti, kde jednotlivec pozitivním se ví v samém božství; takto jen má jako takový právo a jest v právě, nebo toto jest vůle božská. Tímto způsobem stát spočívá na základě náboženství. Pravdu tuto sice mnozí v rozličném smyslu berou, anobřž ji i překrucují, zamýšlejíce náboženství co prostředku užiti k věcem světským: avšak pravda jest ta, že stát býti musí zjevnou stavbou ducha náboženského.

Shrnouce do hromady to, co sme dosaváde o státu řekli, následující nalezneme. Spojení vůle rozumné s jednotlivci nazvali sme státem. Státu zákony, nařízení jsou státních jednotlivců práva; jeho příroda, země, hory, vody jsou jejich krajina, vlast, držení; dějiny státu, jednotlivců činy, a to, co jejich předkové dovedli, jest jejich dědictvím, majetností, kteréž na nejdalší potomky přechází. Jejich mysl jest tímto vším naplněna a vůle jejich jest chtění těchto zákonů, té vlasti. Ouhrenek tento jest jediná bytost; jemu náležejí jednotlivci. Každý jednotlivec jest synem svého národu, tohoto ouhrnku, a poněvadž stát s časem se vyvinuje, synem svého času. Tato bytost duchovná jest jeho, onť jest představovatelem jejím; z ní on vychází, ní se drží. U Athenčanů měla Athene³⁹ dvojí značení; jednou značila ouhrnek nařízení zákonů, a pak bohyni, představující ducha národu, jednotu jeho.

Duch však tento národu jest duchem jistým, tak neb jinak určeným, vůbec individuem jedním v postupu historie světa. Historie světa zajisté jest vyvinutí k duchu svrchovanému skrze postupy, jenž jsou národy, říše. Ona ukazuje, jak duch pomálu k povědomí svému a k vůli pravé přichází; nejprvé mu svítá a konečně se zcela nad ním rozední.

(Pripravil J. Ambruš)

³⁸ Rozuměj základňou (nem. Grundlage).

³⁹ Bohyňa Aténa mala, pravdaže, ešte aj iné významy u Grékov.